

Образът на българските селища въ „Записки по българските въз- стания“ — отъ Захари Стояновъ¹⁾

отъ

Игнатъ Пенковъ

„Записките“ на Захари Стояновъ сж ценни не само за историка, но и за географа, защото тѣ изобилствуватъ и съ много географски материалъ, който характеризира нашитѣ селища и живота на българина въ една важна епоха — тая на предосвобождението. Въобще ние гледаме на „Записките“ на Захарий Стояновъ, като на единъ изворъ за историята и географията на нашитѣ градове и села, но тия записки иматъ двойно по-голѣма стойностъ, защото тѣ сж наши, български.

Ние искаме да посочимъ географскитѣ ценности на тоя трудъ, поради нѣколко причини. Първо, че сочния географски материалъ ни е даденъ отъ очевидецъ и при това отъ „българския Тукидитъ“²⁾ и като така, има много голѣма стойностъ. Второ, тия ценности ние трѣбва да познаваме, за да можемъ да схванемъ лика на нашитѣ селища въ време на Освобождението и сравнявайки го съ днешната физиономия на сжитѣ, ще разберемъ каква голѣма промѣна, породена отъ новото политическо, демографско и стопанско развитие на нашия народъ, се е наложила въ структурата на селищата.

Захари Стояновъ описва просто, народно и при това не съ скрито субективно отнасяне къмъ нѣщата, но тамъ гдето трѣбва да се каже истината по отношение на сухия географски материалъ, той я казва въ целостта ѝ. Напримѣръ: Захари Стояновъ не крие кои селища въ оная епоха сж били чисто български, кои смѣсени и кои турски. Тамъ гдето борави съ цифровъ материалъ, той не преувеличава, а говори истината, макаръ, както самъ признава, да не пише география. Той се стреми да избѣгне данни и цифри, понеже тѣ били само за кабинетни учени.

Захари Стояновъ дава изобиленъ материалъ за езикъ, нрави, обичаи, занаятия, търговия, градини и селски животъ, домъ, църква, природа и т. н. Не напраздно проф. Балабановъ

¹⁾ Книгоиздателство Игнатовъ — София, стр. 708.

²⁾ Така проф. Балабановъ нарича Захари Стояновъ въ предговора къмъ сжщото издание.

нарича „Запискитѣ“ му „Историографска идилия“, защото Захари Стояновъ е може би първиятъ българинъ, който ни дава българската природа въ нейната цѣлостъ, т. е. природенъ ландшафтъ: равнини, котловини, долини, планини и т. н. и тѣхното култивиране отъ дейтелността на българина т. е. създаването на културния ландшафтъ. Последниятъ е дѣло само на българина, защото турчинътъ, както ни изтъква Захари Стояновъ е билъ въ онова време само единъ паразитъ.

Макаръ и не поетъ, Захари Стояновъ ни описва хубоститѣ на българската земя, нейнитѣ планини, джбрави, рѣки, ливади, села и градове съ отлични сравнения, отъ които лѣха миризмата на чубрица и на шипка¹⁾.

За всѣки, който изучава българскитѣ селища, е абсолютно необходимо да познава тая „историография“, понеже тя ще му даде изобилни познания, съ които по-лесно ще разбере пулса на развитието на нашитѣ селища нѣкога, при едни условия и сега, при други.

Ако историцитѣ, литераторитѣ и др. трѣбва да четатъ „Запискитѣ“ като читатели, а не като четци, колко по-важи това за географитѣ.

Още въ предговора на Захари Стояновъ (стр. 19) виждаме наблюдателното око на родния географъ; така той пише: „Характеристиката на много мои герои и нѣкои картини копирани отъ действителността, излизатъ малко груби... за което пакъ азъ не съмъ виновенъ, а българскиятъ животъ, че е създавалъ подобни сцени и типове“. Такива географски ценности се нижатъ навсѣкжде изъ „Запискитѣ“. Ето какъ Захари Стояновъ схваща разликата въ географското положение и политическото развитие на България, Сърбия и Гърция:

„Между Сърбия и Гърция отъ една страна и България отъ друга, въ началото на тоя вѣкъ и въ края (XIX вѣкъ, б. н.) сжествува пропастъ, никакво сравнение не е възможно. Първо, че първитѣ две бѣха на края на турската империя и по тая причина самото имъ географическо положение ги улесняваше въ народнитѣ имъ стремления... Оржжия, припаси, съобщения съ цѣла Европа. Не говоримъ за съобщенията по онова време въ турската държава, административната централизация, низамътъ, военнитѣ етапи и гарнизони, пжтищата и други изкуства, въ които Турция не бѣше направила още начало...“ (стр. 27).

Сърбия и Гърция добиватъ свободата си, когато Турция е била вътрешно зле разстроена, това я стресва, тя се „окопитва“. Захари Стояновъ пише по-нататкъ: „Де пукнали още, де не пушкитѣ на българскитѣ възстаници, освенъ трѣгването на редовнитѣ войски изъ единъ пжтъ отъ нѣколко пункта,

¹⁾ Проф. Балабановъ, и. т. н., стр. 6.

известени по телефона, а не съ татаринъ сюреджия, както е било въ 1805—1825 год., самото турско население тичаше срещу възстаницитѣ съ кучетата си заедно. Въ разстояние на нѣколко дена само въ едното Панагюрище се събраха беговцитѣ отъ двадесетъ каази... Кьоровото време е било за нашитѣ братя сърби и гърци... Веднажъ яла тѣхната попара, Турция не можеше да се церемони съ българитѣ, които бѣха сто пѣти по-важни за нейното сѣществуване (стр. 28).

Преди да обрисуваме образа на селищата по Захари Стояновъ редно е да дадемъ тоя на тѣхния творецъ — българина (пакъ по сѣщия авторъ). Последниятъ ни рисува нашия народъ като „мирень и земеделски“, а българина ту като мирень овчаръ изъ Добруджа и Балкана, ту като занаятчия въ Котелъ и Троянъ, или чиновникъ въ Харманлий и Пловдивъ, ту като учителъ, свещеникъ, търговецъ изъ всички села и градове.

Отъ будното око на Захари Стояновъ не останало незабелязано културното влияние на градоветѣ. Така той изтъква какво научаватъ котленскитѣ овчари при ходенето имъ по Варна, Балчикъ, Кюстенджа и Пазарджикъ (Добричъ, б. н., стр. 43). Завърнали се по роднитѣ мѣста, овчаритѣ влияятъ на околнитѣ си чрезъ своитѣ придобивки. „Въ Котелъ и околнитѣ села, на които той доста влияе, се правятъ кѣщи изключително на два ката“ (стр. 44).

Преследванъ въ родната си страна, българинътъ търси щастието си въ „благословена Ромъния“, която Захари Стояновъ вижда и отъ другата ѣ страна: „Не ми се искаше да отида въ Ромъния, за която бѣхъ си съставилъ понятие, че е къпъ, въ който твърде лесно се претопяватъ народноститѣ“ (стр. 157). Много българи сж живѣли въ Букурещъ и други румънски градове, на които сѣдбата се знае, за да пише Захари Стояновъ „непоромънчени още българи въ влашка земя“. Българинътъ отъ всички български земи е характеризираиъ отъ Захари Стояновъ. Последниятъ споменава за участието въ Априлското възстание на българи отъ Куманово, Димотика (стр. 131), Одринско, Баба-ески и т. н. Захари Стояновъ вѣрва въ силата на българина и се провиква „какво ще бжде положението на османската империя, ако седеммилионния народъ дигне глава и каже тържествено: не съмъ вече рая!“ (стр. 122). Мѣстото не ни позволява да изреждаме тукъ въ подробности какъ Захари Стояновъ вижда българина. Ще се задоволимъ само съ следния цитатъ: „Две враждебни народности, еднитѣ жадни за свобода, а другитѣ за плячка и обиръ, стояли вече една срещу друга“ (стр. 690). Българинътъ е познатъ съ добро име и въ чужбина: Румъния, Русия, Египетъ, Виена и т. н.

Захари Стояновъ бележи, че още преди Априлското възстание българинътъ отъ Панагюрище, Копривщица, Стара-За-

гора, Чирпанъ и т. н. е залялъ Маричината низина, като началници на ж. п. станции, чиновници, работници и т. н. Много ценни сведения ни дава Захари Стояновъ за занаятията (най-вече за овчарството въ Котленско и Добруджа) и търговията, но тѣхъ ние ще изоставимъ. Така сѣщо не ще се спираме и на ония класични описания на българската природа (образа на Стара-планина въ буря и дѣждъ, образа на придошлата Тунджа, нѣкои интересни характеристики на климата и т. н.), които ни дава Захари Стояновъ.

Нашитѣ селища въ „Запискитѣ“ на Захари Стояновъ, съ малки изключения, сѣ обрисувани едностранно, обаче, тая едностранчивостъ най-често е най-типичната въ образа имъ. Едно отъ най-важнитѣ заключения върху нашитѣ селища, което може да се извади отъ прочитането на „Запискитѣ“ е, че се узнатъ голѣмъ брой селища, които сѣ били изгорени по време на кърджалиитѣ, а така сѣщо и по време на Априлското възстание. Едни селища сѣ горени изцѣло, други отчасти. Едни отъ тѣхъ, както се каза, сѣ чисто български, други — смѣсени, а трети — турски. Голѣма частъ отъ последнитѣ изчезватъ и се замѣстватъ съ български.

За Захари Стояновъ нашитѣ селища сѣ села и градове.

Първитѣ отъ тѣхъ ние ще характеризираме съ следнитѣ бележки отъ „Запискитѣ“. Най-напредъ трѣбва да се изтъкне, че Захари Стояновъ дѣли селата на села и селца. Така той казва, че Батакъ и Перушица сѣ две „исторически селца“ (стр. 21). За Котелъ (за Зах. Стояновъ село) и околнитѣ му села пише, че сѣ характерни високитѣ стени, които ограждатъ кжшитѣ. Селата по р. Сазлийка сѣ били съ запазенъ български духъ (130 стр.). Село Хайнето е имало отдѣлна българска и турска махала (146). Село Чанакчи било турско и съ голѣма воденица. „Повече отъ 50 души селяни, турци и българи имаше на тая воденица“ (153). Кортенъ е голѣмо българско село на разстояние единъ часъ и половина отъ Нова-Загора. Село Върбица е едничкото българско селце въ Герлово (164). „Червена-вода, това българско село, на два и половина километра отъ Русчукъ. . . жителитѣ на което сѣ пришалци отъ Търново и Тръвненско бѣха „доста развити хора“ е село, въ което сѣ живѣли освенъ българи и три враждебни народностни елемента: турци, черкези и татари (165). За въстаницитѣ отъ това село Захари Стояновъ пише, „Цѣли петъ дена и петъ ноци вървѣли. . . изъ гжстата бѣленска гора, презъ селата Баницка, Лехеджитѣ, Бей-Върбовка и пр., въ които населението е повече турско и отчасти черкезко“. А гората, — пише той, — че е непроходима и обширна, та затова я нарича Черно-море (167). Споредъ Захари Стояновъ с. Беброво (Еленско, б. н.) е въ Герлово (180). Днешниятъ градъ Пещера е билъ село въ Пазарджишка околия (188). Много българи сѣ живѣли по селата на Кърклияско, Баба-Ески,

Одринско и т. н. (195). Селото Сотиръ имало българска и турска махала (206) и на стр. 207 Захари Стояновъ ни описва фабриката за баругъ на сотирските турци, съ интересни сведения за географията на труда.

Български сж селата южно отъ Пловдивъ, въ Родопитѣ: Бойково Дѣдово, Сотиръ, Изворъ, Ситово, Лилково, Широка лжка и др. (210—215 стр.). Захари Стояновъ е изненаданъ, когато въ едно отъ тия села намира свещеникъ, който чете гръцки вестникъ и се съмнява да не би Божия служител да е заразенъ отъ „станимакалийски патриотизъмъ“ (216 стр., да не би да се гърчѣе, б. н.). За Захари Стояновъ Станимжка е село (218). Селата Яворово и Караакачъ описва така: „първото отъ тия села се намира въ единъ трапъ задъ Станимжка, а второто е долу въ полето, три часа далечъ отъ Пловдивъ.“ Село Царацево е чисто българско селце отъ 50—60 къщи, на единъ — единъ и половина часа далечъ отъ Пловдивъ къмъ северната страна (228 стр.) и за Захари Стояновъ то е столицата на българските революционни апостоли (228). Панагюрище е сжщо село (236, 316 стр.), а и градъ (314 стр.). Но не само Панагюрище авторътъ нарича ту село, ту градъ, а на почти всички наши градове, съ изключение на Търново, Ст.-Загора и Пловдивъ, той имъ дава името градъ и село, което показва, че тия наши селища тогава сж били въ своя преходенъ стадий, за да се оформятъ веднага следъ Освобождението голѣма часть официално като градове. Така Пирдопъ е и село, и градъ (244, 245 стр.), сжщо и Копривщица (286) и др. т.

Силенъ е билъ българскиятъ елементъ въ Панагюрище и близките му села: Мечка, Поибрене, Муково, Петричъ и др., за които Захари Стояновъ пише, че отдавна били престанали да сжществуватъ de facto за Отоманската империя (237—238 стр.). Той споменува и юрушките кошари при Калугерово (Пазарджишко, б. н.).

Въ „Записките“ не липсватъ сведения и за нѣкои манастири: Троянския, Търновскиятъ, Бачковския и чудно хубавото описание на Калугеровския манастиръ (249—251). На стр. 272—274 Захари Стояновъ дава списъка на селищата отъ които е имало депутати въ Оборище. На стр. 295 пъкъ споменува за черкезките села между Мухово и Василица. Георги Бенковски и Захари Стояновъ обичатъ най-вече селата по р. Тополница: „въ тая мѣстность не е владялъ никога турчинтъ.“ (321). „Муховци, които и сега сж горски пилета, защото повече живѣятъ по свитѣ горски кошари.“ (326)

Не малко възторжено Захари Стояновъ ни описва участието въ възстанието на селата Лесичево, Калугерово и Цѣророво (327). Ето какъ той описва с. Петричъ на р. Тополница: „Село Петричъ съ около 1600 жители бѣше единъ отъ главните възстанически пунктове. Тукъ живѣеха и работха хора решителни и умни. . . Тѣ сж селяни, но селяни отъ Сръдна-

гора, парижани при Софийскитѣ шопи“ (342) и продължава „тѣ държатъ първо мѣсто между ония села, които изградиха основитѣ на българската свобода съ пепелището на своето село“ (353). Селата Смолско, Каменица, Раково, Мирково сжщо взематъ участие въ възстанието (346). Селото Колунлари (днешно Радославово, Пирдопско—б. н.) е било смѣсено български и турци. Самъ Захари Стояновъ е участвалъ въ изгарянето на с. с. Смолско и Каменица. Първото той ни описва така: „Село Смолско е чисто българско село, на единъ частъ разстояние отъ Петричъ . . . съ 150 кѣщи. То е разположено надъ една долина въ Сръдна-гора; имаше си черква мазана съ синя боя и училище, доволно хубавичко здание, построено до самата черква. Ние го гледахме вече отъ далечъ и не можехме да се нарадваме на неговитѣ спретнати кѣщички и заградени дворове, които следъ малко трѣбваше да рухнатъ подъ опустошителния огънь“ (353—354) и на стр. 356 продължава „то горѣше . . . но като всѣко село съ разредени кѣщи, изгорѣли само ония отъ тѣхъ, които подпалихме съ ржката си т. е. 10—15. Черквата и училището останаха здрави“. Каменица Захари Стояновъ описва като чисто българско село съ 84 кѣщи и добавя: „Слѣзохме въ каменливата рѣка, която тече посрѣдъ селото и покрай която върви пѣтътъ. Самото село се намира въ такава стрѣмна долина, че само отъ едно мѣсто може да се влѣзе въ него съ кола . . . защото Каменица не е твърде отъ посещаванитѣ села“ (356—357). На Захари Стояновъ му направило силно впечатление едно грамадно здание въ с. Каменица — „каквито по селата въобще се срѣщатъ твърде нарѣдко. То имаше размѣритѣ на една войнишка казарма, принадлежало, както казаха, на нѣкой си богатъ селянинъ“. За с. Вакарелъ авторътъ говори малко и то съ незадоволство (357—358 стр.).

Селата Голѣмо Бѣлово (370) и Сестримо (369) сж сжщо чисто български, такава е и село Акаджикъ „отъ лѣвата страна на Марица“. Това явно, турско име на селото иде да покаже, че много често села съ турски имена сж населявани отъ български, а това трѣбва да се знае не само у насъ, но и въ чужбина. Българско село е и Шипково (Троянско, б. н.). Захари Стояновъ говори и за турското село Борима (днесъ турцитѣ сж почти на изчезване), което той нарича Бормалж (492). Познато му е името „колиби“ за селищата въ Троянския балканъ (492). Село Рабово, между Ловечъ и Севлиево, е било изключително населено съ турци (605). Клисурска, Петричъ (379), Ново-село, Гѣбене (493) сж били изгорени отъ турцитѣ. Селата Ново-село, Батошево, Кръвенинъ сж взели участие въ възстанието отъ 1876 год. (606 стр.) Махалата Балванъ (Търновско, б. н.) е българско село (615 стр.), с. Маринъ, на пѣтя между Беброво и Елена е чисто българско (631). Селото Беброво тогава е било цвѣтуще „българско селце“. Все като

български села Захари Стояновъ сочи и следнитѣ: Старарѣка (631), Кипилово (632), Баня (Троянска, б. н., 658). Селото Бойково е било цѣло изгорено, Дѣдово—половината, а Сотиръ само 2—3 кѣщи (665). Селото Стрелча е било половината турско, за да е задавало страхъ на околнитѣ български села (636). Перушица е чисто българско село (666), а ближното Устина—турско (667). Брацигово, като центъръ на възстанието е послужило за прибѣжище на околнитѣ български села: Гадилово, Бѣла, Козарско, Коричени, Жребичко и Голѣмо-Попово (678). Брацигово по това време е съ 500 кѣщи (681). Захари Стояновъ се удивлява на с. Батакъ и будното му българско население и на него посвѣщава едни отъ най-хубавитѣ страници на „Запискитѣ“ си (684 и т. н.). Селата въ Чепинското корито: Баня, Каменица, Ракитово, Дорково и Костандово сж имали съвсемъ малко турци (688).

На пѣтъ съ другари, въ есенъта на 1875 год., Захари Стояновъ описва за с. Хайнето (Стара-планина) и минава презъ с. Елхово, за което пише: „На много хармани въ с. Елхово жителитѣ турци и българи, още стояха да събиратъ храната си съ свѣщи и фенери... Когато слѣзохме на край селото месецътъ надникна презъ сръдногорскитѣ низки върхове и разкошното легло на р. Тунджа, която се извиваше като змия по Казанлъшкото текне (корито, б. н.), лѣсна напреде ни“ (142).

Богатството, което Захари Стояновъ ни е завещалъ би било непълно изяснено, ако не се споменатъ поне нѣкой описания на „станции“ и по-голѣми селища. „Харманлийската станция е кацнала сръдъ голото поле, като орелъ долу подъ селото, а наоколо ѣ равно и гладко... Па като всѣка станция, европейска постройка, нѣмаше като нашитѣ български кѣщи ни таванъ, ни долапъ, а само голи и свѣтли стаи“ (171).

Котелъ за Захари Стояновъ е градецъ, познатъ въ цѣла България (33—34). Котленци сж богати хора, хора съ голѣми географски кржгозоръ, ходили сж на Божи гробъ и Светагора. Тѣ сж носители на новото въ родния край и цѣлата страна. „Въ Котелъ най-мжчно ще се намѣри кѣща, въ която да нѣма нѣкой хаджия или хаджийка; а въ по-набожнитѣ семейства всички почти сж се мили въ р. Йорданъ“ (35). Тѣ сж общували и съ самия Цариградъ (37). Какво богатство е имало тогава въ Котелъ личи отъ следното описание, което Захари Стояновъ ни дава само за единъ котленски богаташъ: „Хаджи П., който притежава 13 кѣшли (кошари, б. н.), въ Добруджа, който дава тайнъ на половината султанова ордия, който има близу 1000 коня ергеле и пр.“ (37).

Сждейки по описанието, което ни дава Захари Стояновъ за гр. Варна, последниятъ е ималъ кале и нѣколко порти, презъ една отъ които той влѣзълъ въ града съ цигаре отъ трѣстика, която той отсѣкълъ отъ варненския гьолъ (50—51). За Варна той съобщава още следното: „Най-напредъ минахме

покрай скелята. Тамъ имаше много каици, отъ ония които се занимаватъ съ риболовство и носене на дърва... и като се спрѣхме до една висока порта, дето живѣлъ нѣкой си черкезки бей...“ Варна, тая българска хубавица на Черно море днесъ и нѣкога! И това нѣкога е било само преди 60 години... Не по-малко ценни, макаръ и много разхвърляни, сж сведенията, които Захари Стояновъ ни дава за Русе, неговиятъ Русчукъ — „славата на Русчукъ по онова време гърмѣше... въ европейската чаршия, близу до Байракли джумая, нѣколко еврей...“ Всѣки, който познава днешния модеренъ градъ и го сравни съ Русчука на Захари Стояновъ ще схване голѣмата промѣна, която е станала въ структурата на града било въ сгради и улици, било въ населението му. Русе по онова време се е славѣлъ съ хубавитѣ си лозя и риба, която се продавала по грошъ оката (72). Интересна е за Русе и следната картина: „Българи, арменци, много любопитни кадъни, отъ които бѣше побѣлѣлъ брѣгътъ и всички почти евреи, защото тоя день бѣше сжбота...“ се трупатъ на Дунавския брѣгъ. Днесъ облѣклото на една народностъ и религията на друга сж изчезнали съвсемъ и градската картина е такава на модеренъ градъ. Русе въ времето на Захари Стояновъ е билъ и голѣмо пристанище съ „нѣмска скеля“ (76) и „европейски консули“ (77). Шуменъ пкъ билъ градъ съ „европейци“ (163) и т. н.

Много, много ценни моменти въ развитието на селища като Пловдивъ, Панагюрище, Стара-Загора, Нова-Загора, Чирпанъ, Асеновградъ, Пазарджикъ, Търново и др. могатъ да се намѣрятъ въ „Запискитѣ“.

Въ заключение ще приведемъ още два примѣра, какво може да се намѣри у Захари Стояновъ и какъ може да се използва. Първиятъ примѣръ е отъ значение за голѣмата промѣна, която е настъпила въ народностната структура на много наши селища (споменахме вече за Варна и за Русе). Знаино е, че българското Търново сжщо е имало турска махала, която по име и до днесъ е запазена. За Търново Захари Стояновъ между другото споменава: „А лозята търновски и тѣхнитѣ дебелы сѣнки бѣха пълны съ публика, но публика само съ бѣли ашмаци, т. е. кадъни. Де тогава наша българка да се осмѣли и седне на сѣнка въ лозята?“ (622)

Вториятъ примѣръ е описанието, което Захари Стояновъ ни дава на гр. Копривщица: „Родното мѣсто на Тодора е прочутото село Копривщица, което се намира кацнало между най-високитѣ сръдногорски върхове — Богданъ, малкия и голѣмия, Вълкътъ, Буная, Андреева гора и други. Шастливи сж още жителитѣ на това прочуто българско огнище, че селото имъ се прохладява отъ множество синьобисерни рѣчици, които скачатъ отъ балканскитѣ усой като луди гидии и образуватъ рѣка Тополка. Шастлива и благодатна е отъ своя страна и тая

сестра Тополка. Нейнитѣ разкошни брѣгове сж били свидетели и на бегликчийско величие, и на джелебски кабадайлъкъ, па и на неограничена свобода, за която околнитѣ клисури и па-нагюрци не сж и сънували даже.

.... Копривщица е била цѣли вѣкове република безъ сена-ти и министри, безъ хартии и президенти, десетъ пжти по-либерална отъ френската, сто пжти по-демократична отъ аме-риканската. Тодоръ не е първицата на срѣдноорската репу-блика. Той се върти и около други звезди, нѣкои по-свѣтли, други нему равни, а трети — по долни. Той е съотечественикъ на Любена (Каравеловъ, б. н.), на Бенковски, на Донча Ватаха, на Хаджи Христа, на купъ български деятели и възродители отъ Пловдивъ и много други. Боже мой селце като ку-тийка, дето се ражда само рѣжъ, дето зимата е деветъ месеца, дето най-работнитѣ пжтища сж широки тамамъ две педи, дето знатнитѣ гости се считатъ за хаджи и...“ (574—575).

Горното описание за Копривщица ние си позволихме да дадемъ, макаръ и не изцѣло, защото то е може би най-ценното напълно географско описание въ „Запискитѣ“ на Захари Сто-яновъ. Личи какъ последниятъ съ своето наблюдателно око и буденъ умъ е могълъ да схване най-типичното въ природата и живота на селцето — градецъ. Това за всѣки географъ е поучително...

DAS ANTLITZ DER BULGARISCHEN SIEDLUNGEN
IN „SCHRIFTEN ZU DEN BULGARISCHEN AUF-
STÄNDEN“ VON SACHARI STOJANOFF.

(Zusammenfassung).

In den „Schriften“ Sachari Stojanoff finden wir umfang- reiches wertvolles geographisches Material, wie z. B. Natur- und Kulturlandschaft (Güter, Siedlungen, Gewerbe, Handel, bäuerliches und bürgerliches Leben usw.). Diese Schriften muss jeder, der sich mit der Geschichte und der Geographie Bulgariens beschäf- tigt, gut kennen. Denn dieses Material stammt aus der wichtigsten Epoche der bulgarischen Geschichte vor der Befreiung des bulgarischen Volkes. Wir wollen an dieser Stelle nur ein klassi- sches Beispiel nennen. Dieser Verfasser schreibt über die Ort- schaft Kopriwstizza folgendes: „Der Geburtsort Todor a's (ein bulgarischer Revolutionär) ist das berühmte bulgarische Dorf Kopriwstizza, welches sich zwischen den höchsten Gipfeln von Sredna-Gora befindet: dem grossen und kleinen Bogdan Wikât, Bunaja und Andreewa-Gora. Die Bewohner dies- es berühmten bulgarischen Herdes sind glücklich, weil ihr Dorf von verschiedenen blauen, klaren Flüsschen erfrischt wird; sie sprudeln rauschend durch Schatten und Steine und bilden

zusammen den Fluss Topolka. Glückliche und gedeihend ist selbst die Schwester Topolka. Ihre herrliche Uferlandschaften sind Zeugnisse des Reichtums und der unbegrenzten Freiheit, von der sogar die Bewohner von Klisura und Panagüriste nicht geträumt hatten. Kopriwstizza war Jahrtausend lang eine Republik ohne Senat und Minister, ohne Verfassung und Präsident, und war zehnmal liberalistischer als die französische und hundertmal demokratischer als die amerikanische.

Mein Gott! Dörfchen wie Schachtel, wo nur Roggen wächst, wo der Winter neun Monate lang dauert, wo die Verkehrsstrasse zwei Fuss breit ist wo " (S. 574).

Für jeden, der bulgarische Siedlungen kennenlernen will, ist diese „Historiographie“ von grosser Bedeutung, weil man ihre Entwicklungsgeschichte leicht begreifen kann.

Ign. Penkoff